

TANDORI DEZSŐ:

Ludwig Wittgenstein: Észrevételek

■ Itt van végre „a” Kertész Imre Wittje, természetesen egyből összehasonlításokat végzek, az eredeti, a *Vermischte Bemerkungen*, az úgynevezett frankfurti kiadás (Suhrkamp Verlag) 8. kötetében található (*Über Gewissheit; A bizonyosságról*), s látom, a várva-várt magyarítás igen-igen jó! De most tovább, ez sem lényegtelen, épp ezért mondom: tovább, nyugodtan a lényegről. (A jó fordítás a lényeket engedi pontosan érvényesülni.) Csak hát mi volt „Witti” számára a lényeg?

Nem okvetlenül az a bizonyos-blikkfangos (vagy épp: elbizonytalanító, ködököt gomolyító) határ-kérdés. Halálához közel ezt üzenté — ugyan kinek nekünk, valamennyiünknek? —: „Mondják meg nekik, hogy csodálatos életem volt.” Meglepő, ahogy egybeült leszögezi: a boldog élet nagyon is megkülönböztethető, sőt, megkülönböztetendő a boldogtalantól, és csak a boldog élet lehet teljes élet. Ezek után már nem is meglepő az a kijelentése, melyet róla szóló könyvek mottójaként is használnak olykor: „Filozófiát tulajdonképpen csak költeni lenne szabad.”

Ő maga való igaz költőnek bizonyul. Nem a szépséges megfogalmazások okán, hanem állandó, változatos, plasztikus igazságkeresésével, ennek végleges — és mégis folyton önellentmondásosan villogó — kifejezéseivel, végtelenséggel tehát. Azzal, hogy filozófiai össz műve, meglepetés a laikusnak, rendkívül szórakoztató.

Igazságtalanság lenne most egyébről beszélni — most az Atlantisz Kiadót és Kertész Imrét kell kicsit ünnepelelni, megérdemlik (nagyon is!), mindazonáltal hadd mondjak annyit, hogy a nevezetes *Tractatus* is telistele van ízesen mulatságos, megunhatatlanul idézhető, végtelen távlatú helyekkel, például ahol — mindjárt a bevezetőben — azt mondja „Witti” (nem én találtam ki e nevélt), hogy most, mikor minden kérdést megoldottunk, mármint ő megoldott minden megoldhatót, látjuk, mennyire nincs semmi se megoldva. Meg hogy a határ kérdése: jó, jó, hogy egy vonalon túl lelhető a már nemcsak nyelvi bizonytalan (de a tényszerűen bizonytalan: nyel-

vileg is az!), hanem az igazi dolgok jószerén nem is ezen a világon léteznek, nem létezhetnek itt.

Mi ez, ha nem bizonyos Kis Herceg költészete? S ha hercegeknél tartunk, ne... azért Hamletig s az ő utazójáig és határon-túljáig ne menjünk vissza... Oscar Wilde-ot idézzük, szintén halálos ágyról, hogy: „Vagy a tapéta, vagy én. Egyikünknek tűnnie kell.” Wittgenstein határán is örökös áttünések vannak. Filozófiai, nyelvi, festészeti — !! —, zeneti fölfedezések sorozata az ő *Észrevételek* c. könyve, ám — mondom — ugyanígy a *Philosophie der Psychologie*, melynek lapjai, az én tulajdonomban lévő kötetét, esőzöttak, igen, Bécsben focimeccsre vagy lovira menvén jegyzeteltem, fák alá beállva, parkokban, a határtalanban... a boldogság hatalmas terében.

Mert nagy alapboldogság nekünk, hogy Ludwig Wittgenstein létezett. Ez a kötet is roppant ajándék.

Kiolvashatatlan; mert további elegyes Wittí-művek olvasására serkent. Mondom, ünnepelegessük Kertész Imrét s az Atlantiszt, idézzünk — természetesen

Könyv

— ebből a legújabb magyar kötetből. Gyorsan még valamit: Wittgenstein a legárnyaltatnyibb irigységet sem hagyja szívedben, fordító, hogy netán legközelebb sem te magyarítod őt! Közkinca s Wittí, akinek módja van rá, az ültessen át minél többet tőle... tessék, a titokzatosan tisztaságos nagy dolgok egyike a nyomtatott világban.

27. oldal: „Kleist írta egyszer, hogy a költő annak örülne a legjobban, ha szavak nélkül fejezhetné ki a gondolatot. (Milyen különös beismerés.)”

Hát nem gyönyörű? S bátran merem mondani erre viccemet, hogy tudniillik a magyar nyelv a világ leginkább filozófiára termett nyelve, mert az, hogy „Szó nincs róla”, vagy „szó sincs róla” elemi erővel fejez ki kettőt, eldönthetlent, azt, hogy tényként, gondolatként se jön elő — elő se jön! — valami, illetve, hogy szóba sem jön, nem beszélünk róla etc. S magyarul nem is ez az okvetlenül legjobb változat.

Hogy egy parányit is „tudok” így gondolkodni, részben Wittinek köszönhetem. Akinek nyelvfilozófiai vigaszra van szüksége, olvassa ezt a pompás könyvet. 70. oldal: „A szavak tettek.”

Nem is tesztek hozzá ehhez semmit. De hogy magyarul milyen remekbe sikerült itt megint Kertész Imrének mondata, tessék: jelentü ez azt is, hogy „a szavak tettek engem”, alkottak meg — stb., de nem ily egyértelműen. A végső filozófiai tisztázás nyitja meg újra a teljesebb, relativizálób, szabadabb kört. Felismerjük az áthághatatlan határt: s elkezdődik rajta át máris kiszivárgásunk, ozmózisunk. És az a boldog élet, ha ez — megy.

119. oldal: „Isten lényege szavatolja a létezését — ami tulajdonképpen azt je-

lenti, hogy létezéséről itt szó sincs.” Ismertebb és meglepőbb tételek változtatják egymást, izgalmasan szórakoztató szövegek környezetben. Elvezet a változatszerűségek sora. Kertész Imre külön érdeme, hogy ezeket mindig új fényekkel tündökölteti fel. „Witti” aztán sosem fáradt szöveg!

120. oldal, egy vitára serkentő megállapítás: „Ha a kereszténység az igazság, akkor minden róla szóló filozófia téves.” De még az is szórakoztató — és idegtépázó munka —, hogy tisztázzam, honnét vitakozom.

123. oldal. Itt ujjongtam fel leginkább, evidencia-fogalmamra kaptam pontos megfogalmazást, azaz választ. (Mert Wittgenstein mintha arra mutatna rá válaszaival, hogy kérdéseink mik is volnának. Szélső példát említek: Quentin Tarantino sem mond mást, kiemelkedően tartalmas interjújában: „előbb a válasz, aztán a kérdés”, meggyőződés, hogy Wittgenstein most, a posztmodernnek nevezett jelenségkör történeti fogalomává válása, „meghaladása” idején válik igazán időszzerűvé). Nos, ezzel az idézettel zárom ismertetőmet: „Amikor az istenhívő körülnéz és felteszi a kérdést: »...Honnan jön mindez?» ...akkor nem kíván kauzális magyarázatot; és kérdésének éppen az a veleje, hogy pontosan ezt a kívánságát fejezi ki vele... Ez a magatartás bizonyos dolgot komolyan vesz, bizonyos ponton azonban mégsem veszi komolyan, és kinyilvánítja, hogy létezik valami más, ami még komolyabb.”

Ennél komolyabban nem is ajánlhatnám ezt a hiánypótló hasznú művet. Éltesse őt az ő ily evidenciája!
(*Atlantisz*, 1995, 126 oldal)

A könyvekről Bodor Béla, Bohár András, Esterházy Péter, Földényi F. László, Götz Eszter, Krausz Tibor, Németh Csaba